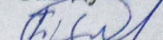

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН, ІНФОРМАЦІЇ ТА
РЕГІОНАЛЬНИХ СТУДІЙ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач випускової кафедри

 Ніна РЖЕВСЬКА

« 15/ » 06 2023 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ БАКАЛАВРА

СПЕЦІАЛЬНОСТІ 291 «МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ,

СУСПІЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ ТА РЕГІОНАЛЬНІ СТУДІЇ»

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЇ ПРОГРАМИ

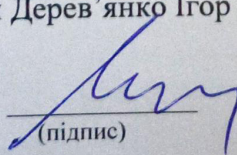
«МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ»

**Тема: «ОСОБЛИВОСТІ СТРАТЕГІЙ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ
ДЕРЖАВ ДЕМОКРАТИЧНОГО СВІТУ»**

Виконавець: здобувач вищої освіти курсу, 408 Б групи, Ватах Валентин
Андрійович

Керівник: к.і.н., доцент, доцент кафедри міжнародних відносин, інформації
та регіональних студій Дерев'яно Ігор Петрович

Нормоконтролер

(підпис)

Олексій МЕНДРІН

КИЇВ 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМИ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ.....	5
1.1. Теоретико-методологічні засади дослідження системи міжнародної безпеки	5
1.2. Діяльність міжнародних безпекових організацій в умовах новітніх викликів.....	11
РОЗДІЛ II. НАЦІОНАЛЬНІ СТРАТЕГІЇ БЕЗПЕКИ ДЕМОКРАТИЧНОГО СВІТУ.....	18
2.1. Основні параметри та принципи національної безпеки	18
2.2. Національна стратегія державної політики США	22
2.3. Особливості сучасної безпекової політики Великобританії.....	31
2.4. Стратегія національної безпеки Республіки Польщі	36
РОЗДІЛ III. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ СТРАТЕГІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	39
3.1. Національна безпека України та її реалізація в сучасних умовах	39
3.2. Шляхи підвищення ефективності державної політики.....	41
ВИСНОВКИ	46
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	48

ВСТУП

Актуальність. Збройні конфлікти на пострадянському просторі характеризуються наявністю російського чинника у цих конфліктах, та навіть його безпосередньою військовою залученістю. Створення поясу конфліктів стало для сучасної Росії одним з концептів зовнішньої політики та воєнної стратегії. При цьому доволі часто саме риторика «громадянської війни» залишається головним аргументом до російського втручання у врегулювання того чи іншого конфлікту. Особливе місце на сучасній міжнародній арені займає збройний конфлікт Росії супроти України, який набрав ознак військової агресії з окупацією частини суверенної території держави. Водночас міжнародні безпекові організації виявилися безсилими у сфері ганатування безпеки тієї чи іншої держави в системі сучасних міжнародних відносин. Актуальним виступає питання адаптації та реформування міжнародних інституцій відповідно до сучасних безпекових викликів та загроз.

Все це передбачає необхідність формування державами політики у сфері національної безпеки, потребує визначення попереджувальних заходів, сприяє пошук нових підходів до забезпечення національної безпеки.

Актуальність дослідження полягає у визначенні проблем та можливостей реалізації стратегічних пріоритетів забезпечення безпеки та розвитку України на врахуванні кращого світового досвіду щодо реалізації політики національної безпеки.

Метою роботи є аналіз стратегій національної безпеки.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі **завдання**:

- охарактеризувати поняття «національна безпека»;
- визначити основні характеристики міжнародної безпеки держави;
- проаналізувати діяльність міжнародних безпекових організацій;
- вивчити стратегії національної безпеки США та європейських країн, зокрема Великої Британії та Польщі;

– визначити основні критерії Стратегії національної безпеки України.

Об’єктом дослідження є національна безпека.

Предметом дослідження виступають національні стратегії безпеки держав світу.

Методи дослідження. Під час написання кваліфікаційної роботи було загальнонаукові методи порівняльного аналізу, синтезу та узагальнення.

Структура роботи. Відповідно до поставленої мети та визначених завдань кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних інформаційних джерел.

РОЗДІЛ I. ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМИ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

1.1. Теоретико-методологічні засади дослідження системи міжнародної безпеки

У системі функціонування будь-якої держави питання забезпечення національної безпеки завжди має пріоритетне значення як для реалізації зовнішньої, так і внутрішньої політики. Важливість забезпечення безпеки держави зростає у зв'язку з необхідністю реагування на виникнення нових глобальних загроз, що сприяє формуванню системи її зовнішньополітичних орієнтирів, пошуку партнерів та союзників, реалізації різновекторної зовнішньої і безпекової політики. [20].

Усвідомлення національних інтересів тієї чи іншої країни на міжнародній арені здійснюється з урахуванням сучасної геополітичної ситуації. Саме за таких умов можливе чітке визначення національних та державних цілей, обґрунтування зовнішньополітичних завдань, правильного співвідношення питань стратегії і тактики у межах обраного політичного курсу національної безпеки [25; С.16].

Саме тому важливим фактором забезпечення безпеки держави та суспільства є участь держави у системі міжнародної безпеки, що ґрунтується на реалізації принципів попередження війни та зниження військового протистояння держав у світі.

Поняття «безпека» вперше було вжито давньогрецьким філософом Платоном і передбачало наявність загроз життю людини, а римський громадський діяч Цицерон стверджував, що безпека передбачає можливість людини захищати власне життя. Цьому питанню приділяли увагу такі науковці як Ж-Ж. Руссо та Б. Спіноза, трактуючий даний термін як стан спокою, що не передбачає жодної реальної небезпеки для людини, чи то фізичної, чи моральної. Австрійський науковець Й. Зонненфельс у своїх публікаціях зауважував, що під поняттям «безпека» варто розуміти сприятливі

умови для життєдіяльності людини та для суспільства в цілому. З того часу, західноєвропейські науковці поняття безпеки розглядають на рівні безпеки індивідуума, суспільства та держави. [18, с. 17].

Поширення терміну «міжнародна безпека» спостерігається у ХХ ст. як результат розвитку міждержавних відносин на світовій арені. Водночас спочатку сформувалося поняття «національної безпеки» для характеристики захисту держави від різних негативних впливів природного й соціального характеру [25; С.18]. Вперше дане поняття було вжито президентом США Т. Рузвельтом, щодо спроможності держави зберігати і захищати свою цілісність та суверенітет.

Як зазначає дослідниця О. Матвеева, поняття «національна безпека» характеризує «ступінь захищеності життєво важливих інтересів, прав і свобод особи, суспільства та держави від зовнішніх і внутрішніх загроз або ступінь відсутності загроз правам і свободам людини, базовим інтересам і цінностям суспільства та держави. Її можна розглядати як специфічну властивість динамічних систем, комплексний критерій оцінки їх якості й ефективності» [24].

Тобто під національною безпекою сьогодні розуміється не просто цикл заходів, спрямованих на забезпечення оборони держави, а й таких, що передбачають зовнішньополітичну, внутрішньоекономічну діяльність та вплив на міжнародне середовище, забезпечення безпеки на регіональному та глобальному рівнях. Саме тому на основі поняття «національна безпека» сформувалося нове поняття «міжнародна безпека», що передбачає взаємовідносини держав в світовому просторі на засадах мирного існування. У науковому дискурсі єдиної дефініції поняття «міжнародна безпека» не існує.

У словнику Паризької міжнародної дипломатичної академії зазначається, що міжнародна безпека повинна сприяти забезпеченню захисту для кожної держави від актів агресії та у випадку таких проявів надавати негайну та ефективну допомогу зі сторони інших держав

Українська енциклопедія державного управління трактує визначення «міжнародної безпеки» як:

- стан міжнародних відносин при якому мінімізуються ризики та загрози для безпеки будь-якої країни світу;
- діяльність держав, міжнародних інститутів та організацій, спрямована на підтримання такого стану;
- універсальна система механізмів і гарантій, що виключають нелегітимне застосування сили в регіональному та світовому масштабах. [17, с. 46].

Науковець О. Вінокур під поняттям «системи міжнародної безпеки» розуміє комплекс «взаємопов'язаних міждержавних відносин та організацій, політичних, дипломатичних, економічних, військових і суспільних заходів, що спрямовані на забезпечення колективної безпеки держав і народів» [8; с.77].

Основними складовими системи міжнародних відносин, науковці О.Чернега та І. Іваненко виділяють:

- принципи безпеки,
- міждержавні механізми та структури,
- міжнародно-правові норми, багатосторонні договори, щодо запобігання військовим зіткненням та сприяння врегулюванню політичних, економічних і воєнних-стратегічних протиріч,
- режим контролю за міжнародною, особливо військовою діяльністю. [46; с.94]

Польський дослідник В. Малєндовскі, стверджує, що міжнародна безпека не є комплексом, що поєднує в собі національні безпеки держав світу. А виступає платформою, де реалізуються умови, механізми та взаємні відносини, що забезпечують загальну безпеку держав світу [49, с.362].

Враховуючи розглянуті твердження, варто підсумувати, що міжнародна безпека є досить широким поняттям і охоплює не лише

внутрішні безпеки конкретних держав світу, але й сприяє дотриманню миру та забезпечення стабільності на світовій арені. Функціонування міжнародної безпеки безпосередньо залежить від взаємодії держав на міжнародній арені. Тобто під міжнародною безпекою, все частіше, розуміють стан міжнародних відносин, при якому гарантується загальне мирне співіснування всіх держав світу.

Функціонування міжнародної безпеки спрямоване на забезпечення стабільності розвитку міжнародного співтовариства у різних сферах життя суспільства. Враховуючи ці аспекти, науковець А. Дирда основним завданням міжнародної безпеки визначає створення умов для уникнення та запобігання будь-яких військових конфліктів чи війн [11, с. 93].

Отже, міжнародна безпека передбачає усунення чи унеможливлення наявності загроз для держав. При такому розумінні слід звернути увагу на два моменти. Суть першого полягає в тому, що більшість країн свої інтереси буде ставити вище колективної безпеки та готові порушувати її. Другий момент пов'язаний із тим, що незважаючи на гарантування всіма країнами підтримки миру, немає конкретних механізмів його забезпечення та дотримання.

Міжнародна безпека безпосередньо залежить від сучасних глобальних проблем та національної безпеки кожної з країн. Польський дослідник Р. Зємба виділяє такі типи систем міжнародної безпеки:

– унілатеральна, що передбачає забезпечення безпеки держави її власними зусиллями через реалізацію зовнішньої політики, спрямованої на збереження нейтральних позицій та позаблоковості;

– система рівноваги сил, яка полягає у відсутності конкретної безпекової позиції у міжнародній системі та усвідомлення можливої загрози, тобто, кожна держава є загрозою одна для одної, а від балансу загроз залежить стабільність їх стосунків;

– блокова – масштабний варіант системи рівноваги сил, що ґрунтується на існуванні військово-політичних блоків, через які держави, що увійшли до їх складу, намагаються забезпечити собі безпеку та стабільність;

– коопераційна, за існування якої держави прагнуть більшою мірою співпрацювати, а не змагатися. [51, с.254].

Система міжнародної колективної безпеки була створена на підставі зацікавленості держав у побудові ефективного механізму збереження міжнародного правопорядку.

Найважливішим принципом міжнародної системи колективної безпеки є принцип неподільності світу. Він передбачає від держав обов'язкове реагування на будь-які порушення безпеки у будь-якій частині світу.

Міжнародне право під колективною безпекою розуміє систему спільних дій держав, що встановлена Статутом Організації Об'єднаних Націй з метою підтримки міжнародного миру і безпеки, запобігання та протидії актам агресії. ООН розглядає міжнародну безпеку як систему спільних дій держав, що складається з таких елементів:

– загальноприйняті принципи сучасного міжнародного права (принцип незастосування сили або погрози силою, принцип непорушності кордонів, принцип територіальної цілісності, принцип невтручання у загальнодержавні справи);

– колективні заходи, що спрямовані на запобігання та усунення загроз миру та актів агресії (дії неозброєного або збройного характеру, які здійснюються державами та організаціями, уповноваженими на підтримку та відновлення міжнародного миру та безпеки);

– колективні заходи щодо обмеження і скорочення озброєнь, що мають кінцеву мету – повне роззброєння [8; с.78].

Основними принципами сучасної системи міжнародної безпеки є:

– рівність, що означає однаковий рівень безпеки для всіх держав незалежно від їх місця на геостратегічній карті світу;

- співробітництво, під яким розуміється загальна міжнародна спрямованість усунення конфліктів чи загроз за участі всіх країн;
- комплексність, орієнтована на використання різних засобів підтримання миру, а не тільки військових;
- довіра як база міжнародних стосунків та проведення міжнародної політики та ін. [8; с.78].

Що стосується елементів системи міжнародної безпеки, то її структуру складають: наукові теорії безпеки, концепції, доктрини, програми досягнення її високого рівня; сукупність державних та міждержавних громадських організацій та інститутів, які займаються питанням підтримання миру; сили, засоби й матеріальні світові ресурси; співтовариства щодо усунення загроз і викликів, зміцнення міжнародної безпеки [29, с. 343-344].

Отже, мир та безпека були й залишаються основою для існування всієї світової системи. Ідеї щодо забезпечення міжнародної безпеки виникали давно, про що свідчать спроби тлумачення цього поняття науковцями у різні історичні періоди. Проте більше уваги цьому питанню стали приділяти на початку ХХ ст., коли сформувалися відповідні організації та нормативна база.

Попри існування різних підходів до визначення поняття «міжнародна безпека», єдиного загальноновизнаного немає, що пов'язано, в першу чергу, із тим, що у більшості випадків міжнародна безпека відносилась до військової термінології та означала механізми забезпечення миру та стабільності. Проте, науковці зауважують що, не слід звужувати це поняття, оскільки міжнародна безпека означає безпеку соціуму держави, глобального суспільства, врешті-решт людства. Результат співпраці всіх цих суб'єктів передбачає функціонування міжнародної безпеки, а головна її особливість полягає у відсутності застосування сили в умовах конфлікту та під час його вирішення. Саме тому, головною характеристикою міжнародної безпеки є мирне співіснування всіх держав світу, а також стабільність розвитку міжнародного співтовариства у різних сферах життя суспільства. Відтак,

міжнародна безпека не визначається лише відсутністю війн чи збройних конфліктів, підтриманням військово-стратегічної рівноваги, а є спроможністю міжнародної спільноти ефективно і вчасно виявляти та усувати виникаючі загрози.

1.2. Діяльність міжнародних безпекових організацій в умовах новітніх викликів

Система міжнародних відносин як складна багатокomпонентна платформа переживає кардинальні зміни з огляду на наростання як регіонального протистояння, так і геополітичного суперництва, підвищення рівня конфліктогенності на міжнародній арені, збільшення проблем різного масштабу в усіх сферах міждержавного співробітництва.

Питання ефективного функціонування міжнародної системи безпеки, що повинна гарантувати стабільність та мирний характер міждержавної взаємодії із застосуванням різних механізмів як двостороннього, так і багатостороннього співробітництва, є досить актуальним.

Одним із механізмів забезпечення функціонування системи міжнародної безпеки є міжнародні організації, що діють у сфері безпеки, та їх адаптація до сучасних умов.

Найвагомішими організаціями у контексті міжнародної безпеки виступають Організація Об'єднаних Націй та організації, створені в силу регіональних особливостей міждержавного співробітництва: ОБСЄ, НАТО, ОДКБ, Африканський Союз.

Науковець О. Кучик зазначає, що метою діяльності даних організацій є забезпечення мирного розвитку співпраці на міждержавному рівні та уникнення воєн і врегулювання конфліктів. [22,С.62]

Участь міжнародних організацій у реформуванні сфери безпеки актуалізувалася у 1990-х рр. Керівництво сферою безпеки стали розглядати як важливий елемент організації, врядування і проєктів реконструкції

міжнародного порядку. Саме тому, участь міжнародних організацій у процесах реформування сфери безпеки перетворилась на комплекс заходів щодо її функціонування.

ОРГАНІЗАЦІЯ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ

Організація Об'єднаних Націй заснована як міжнародна організація у 1945 р. та об'єднує 193 країни-учасниці. Її завдання та діяльність регламентуються цілями та принципами, викладеними у Статуті. Головними органами ООН є Генеральна асамблея, Рада безпеки, Економічна і соціальна рада, Рада з опіки, Міжнародний суд і Секретаріат ООН.

Головна місія Організації Об'єднаних Націй – підтримання міжнародного миру та безпеки, шляхом попередження конфліктів; допомога сторонам конфлікту у досягненні миру; здійснення миротворчої діяльності; створення умов для збереження і зміцнення миру.

Програма розвитку ООН спрямована на реформування сфери безпеки в країнах, що розвиваються, та перехідних країнах. Вона надає консультаційну підтримку з таких питань, як попередження криз та відновлення, демократичне врядування і зменшення бідності. У галузі безпеки основним координатором є Департамент миротворчих операцій ООН, який очолює операції зі встановлення та підтримання миру. Департамент миротворчих операцій функціонує в країнах лише під час або після конфліктів.

Діяльність ООН з реформування сфери безпеки зосереджується на:

- сприянні національному діалогу з реформування сфери безпеки;
- розробці національної політики, стратегії та планів безпеки;
- зміцненні можливостей з нагляду, керівництва та координації;
- формуванні законодавства про сферу безпеки;
- мобілізації ресурсів на проекти з реформування сфери безпеки;
- координації міжнародної підтримки для реформування сфери безпеки;
- освіти, навчанні та організаційному будівництві;
- відстеженні та оцінці програм і результатів;
- реформуванні сектору оборони.

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ

Європейський Союз – економічно-політичне товариство, що об'єднує 28 європейських країн та має на меті сприяти економічній співпраці, а значить, уникненню конфліктів. Європейське Економічне Співтовариство було засноване у 1958 р., у 1993 р. за рахунок розширення політичної складової трансформувалося у Європейський Союз.

Діяльність ЄС ґрунтується на основі верховенства права. Фундаментальними цінностями ЄС виступають: людська гідність, свобода, демократія, рівність, верховенство права і дотримання прав людини.

ЄС активно залучається до реформування сфери безпеки в різних аспектах, зокрема, поліцейських та військових операціях, зміцненні верховенства права, реформи судової та пенітенціарної систем.

На законодавчому рівні у сфері реформування колективної безпеки ЄС було прийнято ряд документів:

- 2003 р. – Стратегія європейської безпеки
- 2005 р. – Концепція підтримки реформування сфери безпеки в рамках Європейської політики безпеки та оборони.
- 2006 р. – Концепція підтримки реформування сфери безпеки Європейським Співтовариством.
- 2016 р. – Стратегічні засади реформування сфери безпеки в ЄС .[43]

Саме ці документи й визначили концептуальний підхід ЄС до реформ у сфері безпеки, що реалізується на трьох взаємопов'язаних рівнях: рівні громад, рівні країн-учасниць і рівні міжнародних організацій.

На рівні громад ці заходи здійснює переважно Рада та Комісія ЄС. Заходи Комісії ЄС виключно цивільні, тоді як Рада ЄС ініціює та проводить цивільні, військові та змішані заходи.

На рівні країн-учасниць передбачається реалізація механізмів впливу країн ЄС на політику даної організації щодо сфери безпеки. ЄС як організація бере активну участь у заходах реформування сфери безпеки, розроблених міжнародними організаціями. Крім того, країни-учасниці в силу

свого членства і за власною ініціативою організують заходи з реформування сфери безпеки, що здійснюються спільно з міжнародними організаціями. Саме тому більшість проєктів та спільних заходів у цій сфері фінансується або організовується країнами-членами ЄС.

РАДА ЄВРОПИ

Рада Європи як міжнародна організація створена у 1949 р. та об'єднує 47 європейських країн з метою підтримки демократії та захисту прав людини і верховенства права у Європі. [43]

За час існування Ради Європи її тематична діяльність розширилася від питань щодо прав людини, верховенства права, підзвітність урядів до демократичного урядування безпекою.

Діяльність Ради Європи з урядування безпекою охоплює різні питання, зокрема, розбудову можливостей реалізації стратегії міжнародної безпеки, реформування слідчих та судових процедур, а також виконання дорадчих та навчальних задач у сфері забезпечення миру в міжнародному просторі. Важливою сферою функціонування Ради Європи є встановлення стандартів сфери безпеки. Крім того, Рада Європи забезпечує підзвітність діяльності сектору безпеки країн-учасниць і виконує важливу юридичну функцію, коли йдеться про порушення прав людини.

Основним напрацюванням Ради Європи є Європейська конвенція про права людини. Це міжнародний договір, у якому передбачено забезпечення фундаментальних громадянських та політичних прав не лише громадян країн-учасниць Європейського Союзу, а й всіх, хто перебуває в їхній юрисдикції. Конвенція діє з 1953 р.

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

Європейський суд з прав людини – це міжнародний суд, створений у 1959 р, діяльність якого спрямована на розгляд заяв фізичних осіб або держав про порушення громадянських і політичних прав, викладених у Європейській конвенції про права людини.

Головна задача Європейського суду з прав людини у сфері безпеки передбачає забезпечення правосуддя у випадках порушень прав людини персоналом сфери безпеки, якщо національні суди не втрутились або не втручаються, або у випадках, коли можливості оскарження їхніх рішень вичерпані.

ОБСЄ

Міжурядова організація з безпеки та співробітництва у Європі об'єднує 57 країн-учасниць. Метою її діяльності є забезпечення політичного діалогу з широкого кола питань безпеки. ОБСЄ виступає своєрідною платформою для спільних дій щодо покращення життя людей і громад. Її підхід до безпеки охоплює військово-політичний, економічний, екологічний та гуманітарний виміри. ОБСЄ допомагає подолати розбіжності та побудувати довіру між державами, шляхом співпраці у попередженні конфліктів, врегулюванні криз і післяконфліктного відновлення. ОБСЄ займається контролем озброєнь, тероризмом, енергетичною безпекою, торгівлею людьми, демократизацією, свободою ЗМІ та питаннями національних меншин.

Організація з безпеки та співробітництва у Європі зараз працює над різними аспектами реформування сфери безпеки. [43]. Водночас, Кодекс поведінки ОБСЄ щодо військово-політичних аспектів безпеки, схвалений у 1994 р. як обов'язковий до виконання політичний документ, залишається основною декларацією ОБСЄ з реформування сфери безпеки. Цей документ передбачає здійснення демократичного контролю не лише за військовими, а й за іншими силами безпеки, зокрема воєнізованими формуваннями, поліцією та службами розвідки.

НАТО

Організація Північно-атлантичного Договору – це військово-політичний союз, створений у 1949 р. для захисту свободи та безпеки учасників політичними та військовими засобами. [43]

НАТО просуває демократичні цінності, надає консультації та реалізує співпрацю з питань оборони та безпеки з метою розбудови довіри між країнами на світовій арені та попередження конфліктів.

Роль НАТО у реформуванні сфери безпеки визначається процесом підготовки країн до членства та їх інтеграції до структур Альянсу після вступу. Питання реформування сфери безпеки включено до миротворчої діяльності НАТО. [9; С.47]

ОДКБ

Організація колективної безпеки, яка існує з 1992 р. і має в своєму складі шість держав (Росія, Білорусь, Казахстан, Киргизстан, Таджикистан та Вірменія), свою діяльність вбачає у протистоянні регіональним викликам, загрозам військово-політичного і військово-стратегічного характеру та боротьбі з незаконним обігом наркотичних засобів і психотропних речовин.

Організація має цінність, у першу чергу, для Росії оскільки фактично виступає її інструментом реалізації зовнішньої політики та здійснення впливу на пострадянському просторі.

На відміну, наприклад, від НАТО критеріїв для прийому до ОДКБ не існує. Влада Росії намагається позиціонувати ОДКБ як реальну альтернативу НАТО

АФРИКАНСЬКИЙ СОЮЗ

Міжурядова організація заснована 2002 р., до складу якої входить 55 африканських країн. Метою діяльності даної організації є реалізація демократичних прав та свобод на африканському континенті, розвиток стабільної економіки та створення ефективного спільного ринку. Підтримання міжнародної безпеки реалізується через існування в структурі організації Ради з миру та безпеки, завданням якої є запобігання конфліктам та розв'язання наявних. [17]

Враховуючи сучасний стан міжнародної системи загалом та системи міжнародної безпеки зокрема, спостерігається криза ефективності міжнародних безпекових інститутів у реалізації задекларованих цілей та

дотримання загальноприйнятих принципів. Не заперечним є факт трансформації міжнародної системи та процесу перерозподілу могутності та переосмислення нового міжнародного порядку, який формується сьогодні. Прагнення держав до перерозподілу ролей у міжнародній політиці не може не зачепити таких сфер світової політики як міжнародна безпека у глобальному, локальному чи регіональному сенсі.

Геополітична боротьба за домінування на регіональному рівні здійснюється практично на всіх континентах, зокрема євразійському, що виступає місцем перетину інтересів ЄС та Сполучених Штатів Америки з одного боку, а з іншого – Росії та Китаю. Саме тому безпекова сфера стала надзвичайно вразливою для претензій країн на своє регіональне і глобальне лідерство. Це можна спостерігати, зокрема з боку Росії в контексті російсько-української війни.

Саме тому питання необхідності реформування міжнародних інститутів у сфері безпеки є актуальним ще з часу створення ООН та міжнародних організацій з підтримання миру, але XXI століття – продемонструвало нагальність даного питання.

Генеральний секретар ООН Кофі Аннан ще у 2003 р. зазначив, що основи колективної безпеки підірвані та не передбачають «можливості колективної відповіді на спільні проблеми та виклики» [12; С. 49]. Його слова підтверджують висновки політичних та наукових діячів. П. Хейнбекера зазначає, що Статут ООН «написаний в іншому столітті та для іншого століття» [22,С.63]. А головні цілі міжнародних організацій – підтримання міжнародного миру та безпеки серед держав – передбачають вироблення нових механізмів забезпечення колективної безпеки.

РОЗДІЛ II. НАЦІОНАЛЬНІ СТРАТЕГІЇ БЕЗПЕКИ ДЕМОКРАТИЧНОГО СВІТУ

2.1. Основні параметри та принципи національної безпеки

Незалежний аналітичний центр геополітичних досліджень «Борисфен Інтел» дає таке визначення поняттю «національна безпека»: «...захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам». [26]

Під національною безпекою розуміється стан країни, завдяки якому система державно-правових і громадських гарантій забезпечує реалізацію суверенітету, конституційного порядку і територіальної цілісності держави, а також всебічний розвиток і захист інтересів усього населення країни від посягань з боку окремих організацій, груп та осіб.

Національна безпека є складним поняттям і включає в себе такі види безпеки як: політичну, економічну, військову, державну, інформаційну, науково-технологічну, економічну, епідемічну, фінансову, пожежну, продовольчу та безпека культурного розвитку нації.

Головним суб'єктом щодо забезпечення національної безпеки є держава, яка відповідно до законодавства гарантує захищеність кожного громадянина. Така захищеність реалізується через органи законодавчої, виконавчої та судової влади [21]. Саме тому суб'єктами забезпечення національної безпеки є:

- президент;
- парламент;
- виконавчі органи влади;
- служба безпеки;
- державна прикордонна служба;

- місцеві державні адміністрації;
- органи місцевого самоврядування;
- збройні сили;
- інші військові формування, утворені згідно із законами країни;
- громадяни країни та їх об'єднання.

Об'єктом національної безпеки виступають інтереси суспільства, до яких належать:

- людина і громадянин (їхні конституційні права та свободи);
- суспільство (духовні цінності: морально-етичні, культурні, історичні, інтелектуальні, матеріальні);
- інформаційне середовище;
- навколишнє природне середовище;
- природні ресурси;
- держава (конституційний лад, суверенітет, територіальна цілісність, недоторканність).

Національна безпека має такі риси:

- комплексний характер, що включає в себе внутрішні (забезпечення захищеності особистості, суспільства, державної) та зовнішні (створення на національному рівні цілей, напрямів, інструментів, умов співпраці з іншими суб'єктами міжнародного права) сфери;

- інформаційна взаємодія між державними органами, між державними органами та суспільством, між державними органами та окремою особистістю;

- юридичне забезпечення.

Оскільки національна безпека є системою, то вона має свої елементи, зокрема такі складові: політичну, економічну, воєнну, екологічну, гуманітарну, демографічну та інформаційну. Кожна з них має свою специфіку, але водночас усі вони знаходяться в тісному взаємозв'язку та взаємозалежності. Ці елементи однаково важливі для формування

всезагальної, повної, комплексної системи безпеки, але залежно від конкретних історичних обставин, в силу дії різноманітних чинників, на передній план, може виступати та чи інша складова, набуваючи при цьому особливого значення. [24. 56 с]

Національна безпека забезпечується шляхом проведення виваженої державної політики відповідно до прийнятих в установленому порядку доктрин, концепцій, стратегій і програм у політичній, економічній, соціальній, воєнній, екологічній, науково-технологічній, інформаційній та інших сферах. Конкретні засоби і способи забезпечення національної безпеки обирають відповідно до характеру і масштабів загроз національним інтересам.

Загроза національній безпеці проявляється в наявних та потенційно можливих явищах і чинниках, що створюють небезпеку життєво важливим національним інтересам країни.

Під національними інтересами держави розуміють важливі матеріальні, інтелектуальні й духовні цінності народу країни як носія суверенітету і єдиного джерела влади в країні та визначальні потреби суспільства і держави, реалізація яких гарантує державний суверенітет країни та її прогресивний розвиток. Тобто можна стверджувати, що загроза національній безпеці – це загрози для нормального функціонування системи політичних, економічних, соціальних та інших відносин й інтересів. Такі загрози здійснюють вплив на стабільний розвиток держави в цілому, державних органів, політичних партій та рухів, окремих галузей, підприємств, індивідумів. [19]

Національні цінності доцільно визначити як основоположні надбання народу країни, визначальні умови існування та розвитку людини, суспільства і держави. Тому формування активної життєвої позиції особистості, спрямованої на захист і розвиток національних цінностей, має бути стратегічним пріоритетом в діяльності органів державної влади й

враховуватися під час розробки та впровадження державної політики з питань національної безпеки.

Очевидно, що державність країни ґрунтується на цінностях, захист яких є визначальною передумовою для її безпеки та добробуту громадян. Зокрема, такими цінностями та їх якісними характеристиками є незалежність країни, захищеність держави та народу, мир та міжнародна співпраця, збереження ідентичності народу, добробут.

Забезпечення національної безпеки ґрунтується на таких основних принципах:

- пріоритет прав і свобод людини та громадянина;
- верховенство права;
- пріоритет договірних (мирних) засобів у розв'язанні конфліктів;
- своєчасність і адекватність заходів захисту національних інтересів від реальних та потенційних загроз;
- чітке розмежування повноважень і взаємодія органів державної влади у забезпеченні національної безпеки;
- демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією держави та іншими структурами в системі національної безпеки;
- використання в інтересах країни міждержавних систем і механізмів міжнародної колективної безпеки. [24. 56 с]

Так, Україна як суверенна демократична соціальна та правова держава забезпечує свою територіальну цілісність, недоторканність кордонів та фізичне існування населення. Вона прагне до підвищення ступеня своєї міжнародної інтеграції та забезпечення безпеки в регіоні та світі, водночас зі збереженням національної ідентичності народу всередині країни та за її межами.

Зовнішньополітична діяльність будь-якої держави орієнтується на відстоювання своїх дійсних чи надуманих національних інтересів. При цьому національний інтерес виступає усвідомленням та відображенням державних

потреб, які відстоюються лідерами даної держави. Тому фактично під національним інтересом треба розуміти національно-державний інтерес.

Традиційно головний національно-державний інтерес включає три основних елементи:

- військова безпека;
- економічне процвітання і розвиток;
- державний суверенітет як основа контролю над певною територією та населенням. [19]

Отже, оскільки найвищим національним інтересом будь-якої країни є збереження суверенітету і територіальної цілісності, то національний інтерес є необхідною передумовою забезпечення національної безпеки.

2.2. Національна стратегія державної політики США

У сучасній системі міжнародних відносин реалізація США зовнішньої політики привертає увагу з огляду на амбітні цілі Вашингтону утримати світове лідерство та брати участь у врегулюванні міжнародних проблем.

На різних етапах історичного розвитку Стратегія національної безпеки США відображала безпекові реалії того часу. Під час Другої світової війни вона зосередила увагу на зусиллях держави щодо поразки німецьких нацистів та їхніх союзників. Під час «Холодної війни» акценти були змінені на політику стримування. Теракти 11 вересня 2001 р. стали причиною нового етапу забезпечення національної безпеки США із зосередженням зусиль на боротьбі з тероризмом і зброєю масового ураження. Попередня стратегія 2018 р. зазнала трансформації й визначала загрозою для США не тільки окремі терористичні організації, а й конкретні держави: Китай, Росію та Іран.

У жовтні 2022 р. Білий дім опублікував нову Стратегію національної безпеки, де визначив основні стратегічні загрози для США з урахуванням російсько-української війни.

Умовно загрози, які вбачає США для свого геополітичного існування, можна розділити на дві частини – це небезпеки від інших країн, насамперед авторитарних як Китай та Росія, та глобальні виклики, де США планують залучати партнерів через платформи багатосторонньої співпраці. Загалом такий підхід не є новим для американської зовнішньої політики. Однак Стратегія все ж визначає кілька важливих змін у підходах, які необхідно враховувати і Україні, формуючи лінію співпраці з Вашингтоном. [24. 56 с]

Йдеться про концептуальне розмивання кордонів між внутрішньою та зовнішньою політикою США у просуванні на міжнародній арені своїх інтересів. Формування активних дипломатичних зв'язків як із країнами-партнерами, які поділяють погляди США на глобальний порядок, так і з країнами-суперниками, які, готові взаємодіяти у вирішенні глобальних проблем. Співпраця з альянсами та інші формати стратегічної взаємодії, а також збільшення видатків на безпеку, оборону та збройні сили відповідно до сучасних та потенційних воєнних загроз.

Основний фокус Стратегії полягає у шляхах протидії загрозам, що надходять від суперників США – Китаю, Росії, Ірану, КНДР та інших авторитарних режимів.

Термін суперництва чи конкуренції використано не просто для зручнішої ідентифікації країн, які різною мірою протистоять США на міжнародній арені.

У документі кілька разів вживається поняття «вирішального десятиліття» (англ. decisive decade) для Америки та для світу, яке врешті повинно визначити «умови геополітичного протистояння» між світовими намаганнями, а наслідки такого протистояння визначать майбутній розвиток людства.

Судячи з документа, США визнають концептуальні розбіжності між демократичними та автократичними режимами, які не можуть бути подолані. Однак якщо на початку президентства Д. Байдена Білий дім наголошував на

активній ролі США у протистоянні авторитарним лідерам, то нова Стратегія декларує більш відкритий підхід.

Документ не містить жодних натяків на те, що Вашингтон має бути зацікавлений у перетворенні режимів інших країн на демократії, щоби почуватися безпечніше. У Стратегії зазначається, що сильні та стабільні демократії самі покажуть свою ефективність, і Америка буде цьому сприяти.

Стратегія наголошує: США не вважають, що американська модель повинна використовуватися та копіюватися іншими. Більше того, Білий дім тепер відкрито заявляє, що якщо інші режими відкидатимуть використання сили та агресії у своїй зовнішній політиці, то можлива взаємодія довкола питань, що становлять спільний інтерес.

Таку зміну в позиціюванні США можна пов'язати зі зміною суспільних настроїв за час президентства Джо Байдена. Різкі формулювання щодо автократій на початку були пов'язані з внутрішніми загрозами, такими як атака на Капітолій, відмова Д. Трампа визнавати результати виборів, значна поляризація суспільства, яке необхідно було згуртувати.

Також виклики виникали через плани демократів «повернути» Америку до ролі активного світового гравця, відновлюючи ініціативи і контакти, які були заблоковані за часів Д. Трампа, в той час як виборці продовжували і продовжують бути скептичними щодо необхідності ангажування США у проблеми інших регіонів. Реальність внесла свої корективи, і зараз США вбачають своє завдання в тому, щоби зробити автократії хоча б менш небезпечними.

Такий підхід має запобігти міжнародній поляризації, коли недемократичні уряди мали де-факто опинятися серед відкритих противників США, а отже, йти на зближення з Китаєм, Росією чи Іраном.

Концептуальне суперництво виглядає більш гнучким на цьому фоні, щоправда, й потенційно більш м'яким. Таким чином, і ставлення до стратегічних суперників є різним. Та якщо РФ вбачається як «безпосередня і постійна загроза» для міжнародної системи безпеки, яку потрібно

стримувати, то Китай розглядається як єдина сила, що «здатна і має намір змінити увесь міжнародний порядок».

До інших авторитарних країн, хоча й з нижчим рівнем загроз, зараховано Іран, який визначають як чинник регіональної нестабільності, що втручається у внутрішні справи сусідів, поширює зброю та безпілотники серед своїх партнерів прямо та через недержавні воєнізовані угруповання. КНДР є ще однією регіональною загрозою через розвиток ядерної зброї та ракет різного радіуса дії.

Відповідно до підходу, що започаткувався ще задовго до Джо Байдена, Китай визнається не лише конкурентом в Індо-Тихоокеанському регіоні, але глобальним суперником, яка має достатній економічний, політичний, дипломатичний, військовий та технологічний вплив, щоб реалізувати свої амбіції.

Білий дім фактично звинувачує Пекін у неконкурентному використанні власної економічної сили для політичних впливів на інші країни. США вважають несправедливим, що Китай отримує вигоду від відкритості міжнародної економіки, одночасно обмежуючи доступ до внутрішнього ринку, і прагне зробити світ більш залежним від себе.

Стратегія ставить питання порушення Пекіном прав людини, зокрема в Сіньцзяні, Тибеті та Гонконгу. Також вказується на неприпустимість порушення статус-кво Тайваню та підтверджується зобов'язання США щодо його оборони.

Модель конкуренції КНР вбачається у трьох напрямках:

- збільшення інвестицій в економіку, інновації, демократичні інституції,
- використання та посилення мережі регіональних союзів та партнерств,
- відстоювання міжнародних норм та правил чесної і відритої конкуренції. [19]

Водночас у документі наголошується, що США вбачають можливість і готові співпрацювати з КНР довкола глобальних проблем, таких як зміна клімату, нерозповсюдження ядерної зброї, продовольча безпека тощо.

У Стратегії зазначено, що Росія, яка за останнє десятиліття взяла курс на «імперіалістичну зовнішню політику з метою повалення основних елементів міжнародного порядку», є безпосередньою та постійною загрозою міжнародному миру та стабільності.

При цьому наголошується, що протидія не має сприйматись як боротьба Заходу з РФ, а лише як систематичні порушення останньою фундаментальних принципів міжнародного права, Статуту ООН, територіальної цілісності, суверенітету тощо.

США визнають, що Кремль проводив таку політику тривалий час задовго до повномасштабного вторгнення в Україну, «підриваючи демократичні процеси в країнах Європи, Центральної Азії та інших регіонах світу», втручаючись у внутрішні справи країн, зокрема під час виборів у США. А також у притягненні агресора до відповідальності за його вчинки.

На відміну від Китаю, США розглядають Росію не як гравця, здатного впливати на світовий порядок, а швидше як порушника, якого потрібно стримати і покарати. Зокрема, зазначається, що розв'язана війна «суттєво знизила статус Росії стосовно Китаю та інших азійських держав, таких як Індія та Японія», «м'яка сила та дипломатичний вплив Москви зменшилися», а «використання енергоресурсів як зброї принесло зворотний ефект».

Водночас Вашингтон прямо звинувачує російський уряд у здійснених порушеннях та звірствах щодо українців, але висловлює сподівання, що в майбутньому російський народ зможе впливати на конструктивну роль своєї країни.

Втім, це розмежування влади і народу не повинно сприйматися українцями як згода з наративами деяких так званих російських лібералів, що люди не винні.

Така формула про «протистояння між урядами, а не людьми» часто використовується адміністрацією в публічній риторичі та в політичних документах стосовно інших країн – наприклад, китайський народ також виділяється у Стратегії окремо.

США відзначають, що надаватимуть пріоритет «колективній взаємодії» союзників та партнерів у процесі стримування Росії, включаючи асиметричні загрози та погрози застосування ядерної зброї.

Неодноразово згадане в документі «вирішальне десятиліття» трактується ще й як час ймовірного звуження можливостей для боротьби зі спільними загрозами, через потенційні конфронтації із країнами-суперниками.

Для того щоб забезпечити більше залучення сторін у питання глобальних викликів, США планують перейти до практики співпраці з різними політичними гравцями, які виявляють до цього інтерес та «поважають міжнародний правопорядок».

На практиці ця формула означатиме, що попри протистояння Білого дому зі своїми опонентами, наприклад із РФ, він буде йти на співпрацю в таких питаннях, як запобігання пандеміям чи продовольча безпека. Країнам-партнерам, зокрема Україні, треба буде враховувати цю гнучкість у підході США та як мінімум не дивуватися можливим спільним ініціативам щодо глобальних викликів.

Ще одна зміна полягає у планах активно залучати не лише держави та локальні органи влади, але й, по суті, будь-які суспільні організації, приватні компанії, громадські ініціативи. Цей підхід вже тривалий час використовує ООН щодо Цілей сталого розвитку, де особлива роль відводиться, власне, публічно-приватним партнерствам.

Для США це означатиме готовність інвестувати в різні ініціативи, особливо в час прохолодних відносин із офіційною владою.

Білий дім визначає своїми глобальними пріоритетами кліматичні зміни та енергетичну безпеку, боротьбу з пандеміями та збереження

біорізноманіття, продовольчу безпеку, контроль за озброєнням та непоширення ядерної зброї, тероризм.

Окремо Стратегія наголошує на створенні нових правил та регулювань щодо розвитку технологій, убезпечення кіберпростору та міжнародної торгівлі.

Міжнародні платформи, союзи та альянси відзначаються як унікальне досягнення американської дипломатії. Адміністрація Дж. Байдена одразу декларувала свою ставку на багатосторонню співпрацю, і цей підхід лише посилюється у Стратегії.

З одного боку, документ вказує на потребу глибшої взаємодії з партнерами по НАТО, G7, QUAD (Австралія, Індія, Японія, США), AUKUS (Австралія, Велика Британія, США), I2-U2 (Індія, Ізраїль, ОАЕ, США) та на рівні відносин із ЄС.

З іншого – наголошує на потребі ширших форматів, де ядром залишатимуться існуючі альянси, але інші країни зможуть доєднуватися до спільних ініціатив.

Регіональні союзи також посідають вагомe місце у Стратегії, але тут США демонструють свій традиційний підхід – співпраця з окремими союзниками та партнерами у регіонах для збільшення своєї присутності, але уникнення постійного заангажування в питання, що не становлять особливого інтересу для Вашингтона.

Посилення внутрішньої спроможності визначається у документі як необхідна передумова і для забезпечення національної безпеки, і для зовнішньополітичних планів США.

Виглядає так, що Білий дім дав відповідь на традиційну академічну дискусію між теоретиками-міжнародниками, наголосивши, що у «взаємопов'язаному світі немає чіткої межі між зовнішньою та внутрішньою політикою», а майбутній успіх Америки у світі залежить від внутрішньої сили та стійкості.

Відповідно, збільшення інвестицій у національну потугу визначається як основний інструмент забезпечення переваг на міжнародній арені.

Для цього пріоретизується вже згадане приватно-публічне партнерство, особливо у сфері технологічних інновацій, забезпечення контролю і захисту ланцюгів постачання у критичних для економіки США галузях.

Очевидно, російсько-українська війна мала значний вплив на цю візію, показавши критичну роль сучасних воєнних технологій, наявності запасів зброї та обладнання та швидких каналів їхнього транспортування.

США відзначають потребу у зростанні інвестицій у кібернетичну та космічну галузі, розвиток штучного інтелекту, квантових систем та нових видів високоточного озброєння – іншими словами, всього того, що надаватиме абсолютну перевагу під час бойових дій.

Водночас такі плани не потрібно сприймати як декларацію про нову гонку озброєнь. Стратегія пропонує і пояснює підхід «інтегрованого стримування» (англ. *integrated deterrence*).

Він передбачає використання вже традиційної логіки максимізації воєнних переваг при одночасному обмеженні можливостей противників, однак за умов інтеграції:

- ресурсів та систем для різних різновидів війни – від конвенційних (земля, небо, море, космос, кіберпростір) до інформаційних, економічних чи технологічних,
- ресурсів у різних регіонах світу,
- ресурсів на різних фазах конфліктів з метою попередження зміни статус-кво на ранніх етапах,
- взаємодії різних гілок та органів влади США (включно з розвідкою, дипломатією, економічною безпекою),
- партнерів та союзників.

США декларують, що не будуть вагатися, чи застосовувати збройну силу, якщо національні інтереси будуть під загрозою, однак пропорційність відповіді має узгоджуватися з підходом «інтегрованого стримування».

На практиці це може означати, що союзники не зможуть наперед розраховувати на воєнну підтримку США, коли ситуацію потенційно можна буде вирішити неконвенційним способом. Кожна криза і загроза буде оцінюватися окремо.

Разом із тим ядерний потенціал залишатиметься основою політики стримування США.

Фактично Вашингтон передбачає, що вперше за останні десятиліття США доведеться стримувати одразу дві ядерні держави – Китай та РФ, кожна з яких здатна реалізувати атаку на регіональному та глобальному рівнях. Тому синхронізація із союзниками та модернізація усіх елементів ядерного комплексу відзначаються як пріоритетні.

На відміну від попередніх стратегій, Україна згадується чи не найбільше в документі – 33 рази. Зрозуміло, що ця увага викликана теперішньою війною та комплексом викликів, які вона породжує – власне, третина цих згадок міститься в частині документа про відносини з Росією.

США чітко гарантують свою підтримку Україні у боротьбі з агресором та декларують своє залучення у проекти відбудови та економічного розвитку. Білий дім також кілька разів наголошує на підтримці євроінтеграційного процесу України. І це добрий сигнал щодо геополітичного позиціонування України.

Загалом документ формує достатньо позитивні умови для розвитку співпраці між Україною та США – це існуюча та задекларована підтримка, зацікавленість у відновленні, можливості залучення в широкі платформи партнерства, поза інституційними рамками союзів та проектів.

Найперше, розмивання кордонів між внутрішньою та зовнішньою політикою, по суті, означає, що міжнародна політика США стає більш чутливою до внутрішньоамериканських дебатів та викликів.

З одного боку, це нагода для кращого лобіювання українських інтересів, але з іншого – Україні необхідно навчитися уважно і делікатно користуватися цим інструментом, не потрапляючи в політичні жорна, як це

було у випадку корупційних скандалів попередньої адміністрації чи нещодавніх звинувачень у непрозорому розподілу американської допомоги.

Цим можуть і будуть спекулювати ще не раз у партійній боротьбі, а Україні вкрай важливо утримувати двосторонню партійну підтримку на різних рівнях.

По-друге, можливості залучення в різноманітні формати співпраці щодо глобальних викликів, включно з недержавними гравцями, вимагає від України власного порядку денного щодо цих питань та ресурсів на системну роботу.

По-третє, Україні потрібно враховувати, що протистояння з авторитарними режимами, як би воно не називалося, США сприймають у системному форматі.

Стратегія створює низку можливостей для залучення України в широкі формати співпраці США з партнерами, і вкрай важливо не втратити нагоди та змістовно наповнити їх.

2.3. Особливості сучасної безпекової політики Великобританії

Для більшості розвинених європейських країн стратегія національної безпеки майже перестала відрізнятися від стратегії міжнародної безпеки, оскільки всі вони утворюють єдину систему колективної безпеки, в межах якої військова сила не грає ніякої активної ролі у відносинах між державами, які є елементами цієї системи [6].

Національна безпека для Великобританії відповідно до її стратегією це не лише «захист держави та її життєво важливих інтересів від атак інших держав», а й приділення уваги загрозам способу життя британського суспільства та цілісності держави.

В англійській стратегії підхід до національної безпеки заснований на ряді ключових цінностей. Вони включають: права людини, верховенство закону, законний та відповідальний уряд, правосуддя, свободу, терпимість і

можливості для всіх. Ці цінності формують основу безпеки, добробуту та процвітання Великобританії.

На думку англійських стратегів, найкращим способом забезпечення безпеки є створення коаліції держав, які будуть будувати свою діяльність на підтримку цих цінностей.

У Великій Британії діє Закон про надзвичайні ситуації (Civil Contingencies Act, 2004), який визначає надзвичайні ситуації як небезпечні події або явища, що можуть мати серйозний негативний вплив або нанести значну шкоду способу життя громадян, навколишньому середовищу або національній безпеці (зокрема, внаслідок війни або вчинення терористичних актів). [6].

З метою реалізації положень зазначеного Закону урядом розроблено низку керівних документів, що надають рекомендації та пропонують гнучкі механізми запобігання, підготовки до реагування, безпосереднього реагування на надзвичайні ситуації. Зокрема, це:

- Програма підвищення стійкості (The Resilience Capabilities Programme), яка визначає сфери відповідальності різних державних органів і порядок міжвідомчої координації при підготовці, реагуванні та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій;

- Концепція проведення операцій з реагування на надзвичайні ситуації (UK central government arrangements for responding to an emergency, Concept of operations), яка визначає принципи і порядок реагування на надзвичайні ситуації, а також гнучкі механізми координації відповідних заходів.

- Посібник із надзвичайних ситуацій та відновлення (Emergency Response and Recovery. Guidance), в якому визначені принципи та ефективна практика реагування на надзвичайні ситуації та відновлення після криз, повноваження державних органів і служб у цій сфері, надання рекомендації щодо організації міжвідомчої взаємодії і роботи із засобами масової інформації.

– Плани на випадок надзвичайних ситуацій для реагування на найвищі пріоритетні ризики, ідентифіковані в Національній оцінці ризиків (Contingency plans for responding to the highest priority risks identified in the NRA);

– Національні стратегічні засади стійкості громади (A Strategic National Framework on Community Resilience), що визначають принципи і можливості громад і громадян у зміцненні власної стійкості до загроз різного походження, містять приклади конкретних дій, рекомендації щодо підготовки і планування на випадок надзвичайних ситуацій, реагування і відновлення.

Також існує низка планів (Public Summary of Sector Security and Resilience Plans), реалізація яких спрямована на забезпечення стійкості критичної інфраструктури, забезпечення безперервності бізнес-процесів тощо[17].

Одним із базових документів Великої Британії, з урахуванням якого різні суб'єкти формують плани на випадок надзвичайних подій та ліквідації їх наслідків, є Національний реєстр ризиків (National Risk Register). Він періодично оновлюється і є загальнодоступною версією Національної оцінки ризиків (National Risk Assessment), яка є складовою Стратегії національної безпеки і містить детальний аналіз безпекового середовища. Цей документ є закритим [17].

Національний реєстр ризиків розміщується на офіційній веб-сторінці Уряду Великої Британії, де також містяться посилання на законодавчі акти та керівні документи щодо підготовки та реагування на певну загрозу. Враховуючи адміністративний устрій Великої Британії у документі враховані особливості організації відповідної діяльності в Англії, Уельсі, Шотландії та Північній Ірландії, з якими можна ознайомитись, перейшовши за запропонованими посиланнями [6].

23 листопада 2015 р. уряд Великобританії оприлюднив «Стратегію національної безпеки і Стратегічний огляд в області оборони і безпеки»

(National Security Strategy and Strategic Defence and Security Review 2015-SDSR-2015) [24. 56 с]. У цьому документі, зокрема, визначаються основні напрямки розвитку британських збройних сил і силових структур на період до 2025 р.

Модель національної безпеки Великої Британії належить до моделі світового панування.

У парламенті Великої Британії 23 травня 2022 р. був представлений проєкт рамкового закону «Про національну безпеку», підготовлений Міністерством внутрішніх справ країни на заміну попереднього законопроєкту «Про протидію загрозам державі».

Метою документа є оновлення чинного законодавства у сфері національної безпеки, його адаптація до сучасних викликів і загроз, особливо у контексті агресивної зовнішньої політики РФ та широкомасштабної російської агресії проти України.

Необхідність проведення такого процесу була анонсована в травні 2021 р. у промові королеви Єлизавети II. У ній наголошувалося, що новий закон спрямований на протидію ворожій діяльності іноземних держав і недержавних суб'єктів, а також на надання спеціальним службам інструментів, необхідних для подолання цих загроз.

У грудні 2021 р. уряд Великої Британії опублікував нову Національну кіберстратегію, а в лютому 2022 р. глава Національного центру кібербезпеки (НЦКБ) Лінді Кемерон заявила про зростання кіберзагроз на тлі загострення політичної напруженості у Європі.

Новий законопроєкт передбачає:

- модернізацію закону «Про державну таємницю» від 1911 р. (зокрема, введення нових понять стосовно злочинів);
- посилення повноважень правоохоронних органів для протидії загрозам державі на ранній стадії, консолідацію чинних та нових повноважень спецслужб;

- перегляд чинних положень про закриті зони для захисту особливо важливих об'єктів Великої Британії (передусім критичної інфраструктури);
- запровадження нових інструментів останньої інстанції для поводження з тими, хто становить загрозу державі, але не досягнув межі для притягнення до кримінальної відповідальності;
- обмеження можливості засуджених терористів отримувати цивільну правову допомогу та запобігання використанню ними системи відшкодування збитків;
- створення системи реєстрації іноземного впливу як інструменту для боротьби зі згаданими загрозами та для захисту наукових досліджень у чутливих галузях. [47. С. 119]

Законопроект містив положення про обов'язкову реєстрацію лобістів та PR-компаній, які працюють в інтересах Росії, Китаю та деяких інших країн. Проте напередодні передачі документа до парламенту це положення було видалено з тексту.

Що стосується закритих зон на території Великої Британії, то законопроект має розширити можливості для адекватного реагування на нові тактики й технології зловмисників (наприклад, використання ними дронів).

Для полегшення протидії прихованим загрозам державі у законопроекті розширено повноваження слідчих органів щодо проведення обшуку та виїмки.

Планується внесення змін до закону «Про боротьбу з тероризмом і безпеку кордонів», які розширюють повноваження поліцейських стосовно проведення перевірки підозрілих осіб у портах на предмет їхньої можливої причетності до ворожої діяльності іноземних держав.

У цьому контексті планується об'єднати розвідувальні підрозділи Прикордонної служби та Імміграційної служби у єдине управління у складі Міністерства внутрішніх справ для посилення ефективності контролю кордонів після Brexit. Крім того, нове управління відрядить частину своїх

аналітиків до Центру урядового зв'язку (радіоелектронна розвідка) задля координації співпраці з цією спецслужбою.

Також будуть внесені зміни до закону «Про серйозні злочини», що передбачають посилення захисту осіб, котрі беруть участь у забезпеченні національної безпеки, та поліпшення співпраці з міжнародними партнерами.[6]

2.4. Стратегія національної безпеки Республіки Польщі

Республіка Польща представлена на міжнародній арені як демократична держава з ринковою економікою. У реалізації свої зовнішньополітичної стратегії ця країна дотримується норм міжнародного права та сприяє зміцненню свого потенціалу «національної безпеки для забезпечення стабільного розвитку країни та поліпшення умов проживання для своїх громадян, активно бере участь у міжнародному співробітництві та розвиває дружні відносини, співпрацю з державами ближнього та далекого зарубіжжя» [27]

Її членство в євроатлантичних та європейських структурах сприяє зміцненню міжнародної безпеки на континенті, зокрема важливою є співпраця із союзниками по НАТО. Європейський Союз зацікавлений та підтримує соціальну, економічну та військову співпрацю з Польщею, а США виступають найважливішим неєвропейським партнером. [44, с. 5].

Зовнішня політика Польщі зорієнтована на досягнення на міжнародній арені своїх національних інтересів, зокрема щодо забезпечення власної та міжнародної безпеки:

- запобігання загрозам, ризикам, небезпекам;
- представництво у міжнародних безпекових організаціях;
- забезпечення індивідуального та колективного захисту життя та здоров'я громадян, їх матеріальних і нематеріальних цінностей;

- забезпечення реалізації громадянами їх права та свобод;
- збереження національної ідентичності та культурної спадщини.[36]

Реалізація політики національної безпеки Республіки Польщі знайшла відображення у стратегіях національної безпеки:

– 2007 р. – сформовано визначення національної безпеки з урахуванням зовнішньополітичного, внутрішньодержавного та військового аспекту. Зовнішній вектор було спрямовано на членство в НАТО та ЄС, внутрішній – на забезпечення конституційних прав та свобод, розвиток громадянського суспільства.[49]

– 2013 р. – окреслено реальні та ймовірні загрози національної безпеки та узгоджено зовнішню та внутрішню політику безпеки з нормативними документами НАТО та ЄС.[38]

– 2020 р. – чітко окреслено загрози безпекового середовища, виокремлено найбільшу загрозу «неоімперську політику керівництва Російської Федерації, яка порушила основні принципи міжнародного права та розхитала «стовпи» європейської системи безпеки» [27]. У Стратегії наголошується на підтримці політики НАТО щодо Росії, яка з одного боку зорієнтована на посилення оборонних заходів, а з іншого - демонструє готовність до діалогу на певних умовах. Документ також передбачає адаптацію польської національної системи управління кризовими ситуаціями до системи кризового реагування НАТО з урахуванням новітніх загроз гібридного характеру.

Нова Стратегія національної безпеки Республіки Польща визначає головні аспекти:

- забезпечення незалежності, територіальної цілісності та суверенітету держави;
- створення безпечних умов для життєдіяльності країни та її громадян;
- співпраця з міжнародними безпековими організаціями;

– позиціонування національної ідентичності та національної культурної спадщини на міжнародній арені.

Реалізація державної політики Польщі в сфері національної безпеки спрямована на правову регламентацію національної безпеки, прагнення відповідати вимогам західних демократій. Досвід Польщі з позицій інтеграції до європейського безпекового середовища може бути використано Україною для формування у майбутньому нової стратегії безпеки держави.

РОЗДІЛ III. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ СТРАТЕГІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

3.1. Національна безпека України та її реалізація в сучасних умовах

Формування і становлення системи національної безпеки в Україні розпочалось з моменту її незалежності у 1991 р. та знайшло відображення у таких юридичних документах:

– 1997 р. - Концепція національної безпеки України, в якій визначено національні інтереси, загрози національній безпеці та напрями їх подолання [29 с. 85.].

– 2003 р. - Закон України «Про основи національної безпеки України від 19.06.2003 р., № 964-IV, що сформулював визначення поняття «національної безпеки» з врахуванням соціально-гуманітарного контексту; [15]

– 2007 р. – Стратегія національної безпеки [40], що визначила широкий спектр загроз національній безпеці, зокрема, про «невідповідність сектору безпеки України потребам суспільства, недостатню національну єдність та консолідацію суспільства, негативні зовнішні впливи на інформаційний простір, про тероризм тощо» [34].

2012 р. - Нова редакція Стратегії національної безпеки України, де було визначено необхідність у реалізації дій щодо проведення судової, адміністративної реформ; протидії корупції; реформування сектору безпеки і оборони як цілісної системи [41]

– 2018 р. - Закону України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 р., № 2469-VIII трансформував поняття національної безпеки, звузивши його сферу до воєнно-політичної та визначивши першочергові завдання: захист державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу. [16]

– 2020 - Стратегія національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни» визначила такі пріоритетні напрямки: незалежність та державний суверенітет; відновлення територіальної цілісності у межах міжнародно визнаного державного кордону України; суспільний розвиток; захист прав, свобод та законних інтересів громадян України; європейська і євроатлантична інтеграція. Водночас документ передбачав реалізацію національних інтересів на міжнародній арені за 14 напрямками, вісім з яких мали військово-політичний характер. Стратегія чітко окреслювала загрози національній безпеці як зовнішнього, так і внутрішнього спрямування. Окрім глобальних, міжнародних, військових, політичних, економічних, інформаційно-технологічних, екологічних, соціальних загроз виокремлено було пандемію COVID-19. Також у документі окреслювалися шляхи реалізації зовнішньополітичної діяльності держави щодо забезпечення її національних інтересів та безпеки на міжнародній арені, зокрема розвиток стратегічного партнерства з Республікою Польща, Литвою, Азербайджаном, Грузією, Туреччиною. [39]

– 2022 - Стратегія забезпечення державної безпеки. У документі чітко сформульована державна політика, яка спрямована «на попередження, своєчасне виявлення і запобігання зовнішнім та внутрішнім загрозам державній безпеці України, припинення розвідувальних, терористичних, диверсійних та інших протиправних посягань спеціальних служб іноземних держав, а також організацій, окремих груп та осіб на державну безпеку України, усунення умов, що призводять до цих загроз та причин їх виникнення». [42]. Напрямами реалізації державної політики є: формування й упровадження проактивного підходу на основі управління ризиками; розмежування повноважень та завдань між суб'єктами сектору безпеки й оборони, удосконалення взаємодії, у тому числі інформаційного обміну, та координації дій між ними, а також з іншими державними органами. Реалізація положень Стратегії запланована до 2025 року і передбачає захист

конституційного ладу та територіальної цілісності, створення ефективної системи гарантування безпеки держтаємниці та службової інформації. [34]

Реалізація Стратегії національної безпеки враховує сучасні виклики, які стоять перед Україною. У першу чергу, це удосконалення законодавства України щодо забезпечення державної безпеки та його узгодження із законодавством Європейського Союзу та НАТО. Важливим аспектом реалізації Стратегії є участь України в міжнародних програмах, вивчення та врахування міжнародного досвіду щодо функціонування системи державного управління.

3.2. Шляхи підвищення ефективності державної політики

Сучасне міжнародний простір є досить мінливим та непередбачуваним. Повномасштабна війна, розв'язана Російською Федерацією, яка володіє ядерною зброєю, є постійним членом Ради Безпеки ООН, проти України, яка відмовилася від ядерної зброї в обмін на міжнародні безпекові гарантії, сформуvala нові виклики перед міжнародними безпековими організаціями щодо забезпечення миру та безпеки.

Війна в Україні сприяла виробленню нових механізмів забезпечення глобальної, регіональної та національної безпеки.

Головною метою воєнної політики держави є реалізація Конституції України щодо забезпечення життя і здоров'я людини, її честі та гідності, недоторканості та безпека, що є найвищою соціальною цінністю не лише в Україні, а й в європейському суспільстві. Саме тому національними інтересами України на сьогодні є відстоювання незалежності і державного суверенітету, відновлення територіальної цілісності у межах міжнародно визнаного державного кордону, сприяння суспільному розвитку, насамперед розвитку людського капіталу, захист прав, свобод і законних інтересів громадян України, європейська і євроатлантична інтеграція.

З 2014 р. Україна вела гібридну війну з Росією, агресія якої здійснювалася на різних рівнях:

- на рівні України – окупація в 2014 р. Автономної Республіки Крим, частини Луганської і Донецької областей, а також спроби втрутитися у внутрішні справи України та змінити її політичний устрій;

- на регіональному рівні – використання енергетичної зброї (штучний дефіциту природного газу в Європі), міграційна криза на кордоні Білорусі та держав ЄС;

- на міжнародному рівні – реалізація стратегії створення напруженості на Заході, поширення російської пропаганди й дезінформації тощо.

Керівництво Росії не змінило свою агресивну зовнішню і воєнну політику щодо України і в лютому 2022 р. розпочалося повномасштабне вторгнення Росії в Україну.

1. Науковець З. Бжезінський стверджує, що «...незалежність України кинула виклик самій суті претензії Росії на те, що вона є богонатхненною прапороносицею спільної всеслов'янської ідентичності», а також «...Росія не може існувати в Європі без України, яка теж належить до Європи, тоді як Україна може бути в Європі без Росії» [4; С.122] .

Намагання Росії знищити територіальну цілісність та національну ідентичність сусідніх держав, зокрема Грузії, Молдови та України, спонукає міжнародні організації, які відповідають за мир та безпеку, реагувати на відверті порушення Росією норм міжнародного права й маніпулювання демократичними цінностями. Політика умиротворення агресора та введення символічних санкцій не вплинули на плани керівництва Росії

Трансформація системи міжнародних відносин, що сформувалася у результаті подій після Другої світової війни сприяла послабленню впливу міжнародних безпекових організацій. Інструменти кризового регулювання щодо забезпечення міжнародної безпеки нівелювалися в результаті глобального розвитку суспільства. Безпекові гарантії, які надавали різні держави та міжнародні безпекові організації, втратили будь-які важелі на

вплив на стримування міжнародної безпеки, і навіть сприяли появі нових конфліктів на міжнародній арені.

Однією із загроз, які стоять на сьогодні перед національною безпекою України, крім загрози російської агресії є також неефективність системи міжнародної безпеки, так норми Будапештського меморандуму не були дотримані і як результат спочатку гібридна, а потім й повномасштабна війна Росії проти України.

Повномасштабна війна продемонструвала сильні сторони України як європейської держави, сприяла об'єднанню громадянського суспільства та визначенню демократичних цінностей, популяризація яких на міжнародній арені стала своєрідним національним інтересом українців. Завдяки об'єднанню зусиль держави, суспільства та бізнесу сприяло формуванню ефективної інформаційної політики держави, трансформації стратегічних комунікацій, що було зосереджено на поширенню в міжнародному інформаційному просторі правдивої інформації про події, що відбуваються в Україні.

Законодавча база України використовує механізми управління державою, що є ефективними не лише у звичайних умовах, а й в умовах надзвичайного та воєнного стану. Їх використання сприяло вчасному реагуванню на воєнні загрози та здійснювало координацію щодо прийняття державних рішень на всіх рівнях: місцевому, регіональному, загальнодержавному та міжнародному.

У цей час перед українською державною постали не лише нові загрози, але й нові можливості, в першу чергу, це позиціонування національних інтересів на міжнародній арені, відновлення територіальної цілісності держави та європейська інтеграція.

У зв'язку з цим проаналізуємо загрози що постануть перед Україною після завершення російсько-української війни.

Першою загрозою, була, є і буде залишатися Росія. Навіть у найгіршому сценарії розвитку подій для Росії, ця країна ніколи не

відмовиться від амбітних загарбницьких планів щодо України. Національна стійкість українців зламала стратегічні плани Росії як на регіональному, так і міжнародному рівні.

Вимушені переселенці. Повномасштабна війна призвела вимушеної міграції населення України до країн Західної Європи. Росія дану ситуацію використовує як інструмент політичного та економічного тиску на європейські країни зараз, але й після закінчення війни, країна-агресор не відмовиться від використання різних можливостей для завдання шкоди національним українським інтересам, буде й надалі здійснювати намагання втрутитися в державницькі справи, як своєрідний спосіб тиску на країни Європи щодо скасування санкцій.

Неефективність міжнародних безпекових організацій. З початком російсько-української війни жодна безпекова міжнародна організація не спромоглася дотриматися гарантій безпеки, передбачених міжнародними юридичними документами. Також ці організації не спромоглися вчасн вжити заходів, щоб запобігти гуманітарній, продовольчій та цивільній катастроф. Все це вимагає проведення аудиту діяльності зазначених міжнародних організацій та їх глибинного реформування, що можливо у майбутньому сприятиме формуванню нових як воєнних, так і політичних об'єднань, які зможуть запропонувати ефективні механізми реагування на міжнародні загрози.

Економічні виклики. Окупація Росією України сприяла зміні міжнародних продовольчих та промислових маршрутів. Національна економіка України зазнає величезних збитків та зменшує темпи свого розвитку. Частково ці втрати можливо будуть компенсовані за рахунок міжнародної допомоги та репарацій, отриманих від Росії за відповідними рішеннями Міжнародного суду ООН. Проте процес відновлення економічного і людського розвитку України буде досить складним і тривалим.

Враховуючи існуючі та можливі загрози, можемо окремшити пріоритери національної державної політики України:

- зміцнення сектору безпеки і оборони;
- пошук зовнішніх безпекових гарантій поза межами НАТО, розвиток двосторонніх відносин зі стратегічними партнерами;
- відновлення економічного і людського розвитку України;
- підвищення ефективності державного управління;
- завершення реформ, які довели свою ефективність.

У системі міжнародної безпеки Республіка Польща планує запровадження заходів щодо України, спрямованих на зміцнення її незалежності, суверенітету та територіальної цілісності, а також реалізації її прагнення до європейської та євроатлантичної інтеграції.

ВИСНОВКИ

Будь-яка держава на міжнародній арені реалізує багатосторонні відносини на засадах взаємної поваги, забезпеченні власного національного інтересу та вигоди. Але держави відрізняються одна від одної не лише природними ресурсами, географічним положенням, розвитком економічної та політичної системи, але ще й силовими можливостями щодо відстоювання своїх геополітичних інтересів. Найсильніші держави не можуть гарантувати безпеки своїм громадянам, і відповідно лише міжнародна безпекова система може гарантувати досягнення порозуміння в міжнародному просторі через реалізацію та всестороннє дотримання міжнародних угод, режимів та меморандумів.

2022 р. повномасштабним вторгненням Росії в Україну продемонстрував кризу міжнародних організацій в безпековому секторі.

Водночас, стрімкі зміни в системі міжнародних відносин обумовлюють необхідність переосмислення підходів до реформування багатосторонніх механізмів співробітництва.

Відстоювання Україною національних інтересів є відповіддю на внутрішні та зовнішні загрози, визначивши основні цінності, загрози та шляхи їх уникнення.

Система забезпечення національної безпеки розглядається як створена державою система державних і недержавних інститутів, які здійснюють взаємодію між собою, відповідають встановленим критеріям та володіють необхідними науково-обґрунтованими та законодавчо закріпленими засобами і методами забезпечення інтересів особи, суспільства та держави.

Проведений аналіз національних стратегій США, Великобританії, Польщі та України дав можливість зробити такі висновки.

1. Необхідність визначати та контролювати загрози, спричинені глобалізацією: економічні (загрози відкритим ринкам, світовій фінансовій стабільності, потенційні загрози міжнародній торгівлі); технологічні

(Інтернет); демографічні (вимушені міграційні процеси, безробіття); війни та військові конфлікти.

2. Україні потрібно удосконалити Стратегію національної безпеки чітко визначивши: глобальну безпеку, європейську безпеку, міжнародну безпеку, розвиток систем національної безпеки та прогнозування подальших етапів формування державної політики у сфері національної безпеки в час післявоєнного відновлення.

3. Важливе значення для забезпечення національної безпеки України в післявоєнний період матимуть такі напрями державної політики:

- підвищення рівня обороноздатності й готовності до реагування на кризові ситуації;
- отримання зовнішніх безпекових гарантій поза межами НАТО;
- відновлення економічного і людського розвитку України;
- започаткування нового процесу стратегічного планування та оновлення стратегічних документів держави у сфері забезпечення національної безпеки й розвитку як незалежної, вільної, сильної демократичної держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Александров О. С., Нова стратегія національної безпеки Польщі – відповідь на європейські виклики та загрози сьогодення, «Стратегічні пріоритети» 2015, № 1 (34), с. 131–138.
2. Абрамов, В. І., Ситник, Г. П., Смолянчук, В. Ф. та ін. Глобальна та національна безпека / за заг. ред. Г. П. Ситника. Київ : НАДУ. 2016. 784 с.
3. Бессонова М. М. Стратегії національної безпеки США пост-біполярної епохи: головні регіональні виміри загроз американським інтересам. Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць. – 2013. – Випуск 75 (№ 8). – С. 141-143.
4. Бжезінський, З. Велика шахівниця. Львів – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2000. 236 с.
5. Близнюк Т. П., Порівняльна характеристика національних культур: Україна та Польща, «Світове господарство і міжнародні економічні відносини». URL: <http://repository.hneu.edu.ua/bitstream>
6. Велика Британія оновлює законодавство у сфері національної безпеки. Національний інститут стратегічних досліджень URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/velyka-brytaniya-onovlyuye-zakonodavstvo-u-sferi-natsionalnoyi>
7. Верховна Рада України. Про основи національного спротиву : Закон України від 16.07.2021 № 1702-IX. Законодавство України : офіц. портал. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20?lang=uk#Text>
8. Вінокур О. Я. Система міжнародної (колективної). XXI століття : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 19 травня 2018 р.). Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. с.77.-81
9. Войціховський, А. В. Особливості миротворчої діяльності НАТО: сучасний стан і перспективи розвитку Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна: № 841: Серія: Право. - 2009. - Вип. 1(5). - С. 46 – 52

10. Горбулін, В. П., Качинський, А. Б. Стратегічне планування: вирішення проблем національної безпеки. Київ : НІСД, 2010. 288 с.
11. Дирда А. М. Поняття та принципи міжнародної безпеки. Грані права: XXI століття : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 19 травня 2018 р.). Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 92-94,
12. Дудко І. Д. Стратегічна парадигма США на поч. 2010 рр.: дилема підходів і шляхів реалізації. Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2012. – Випуск 107 (Частина І). – С. 46-53
13. Єрмолаєв А.В., Концептуальні засади та особливості формування сучасної стратегії національної безпеки України. К. : НІСД, 2011. – 64 с
14. Заблоцький В., Нова Стратегія нацбезпеки Польщі: головна загроза – неоімперська політика керівництва РФ. Ч. 1. 2022. URL:https://defence-ua.com/minds_and_ideas/nova_strategija_natsbezpeki_polschi_%20golovna_zagroza_neoimperska_politika_kerivnitstva_rf_ch1-1068.html
15. Закон України «Про основи національної безпеки України». Затверджено Верховною Радою України 19.06.2003 р., № 964-IV, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/964-15>
16. Закон України «Про національну безпеку України». Затверджено Верховною Радою України 21.06.2018 р., № 2469-VIII, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469--19#Text>
17. Інформаційний бюлетень Консультативної місії Європейського Союзу з реформування сектору цивільної безпеки. URL: <https://www.euamukraine.eu/wp-content/uploads/2020/06/Informatsijnij-byuleten1.pdf>
18. Коломієць О.В. Концепт міжнародної безпеки в контексті глобалізації: монографія. К.: Вид-во КиМУ, 2013. 427 с
19. Колодій А. Національна єдність і патріотизм як чинники національної безпеки. Національна безпека України: конференція

українських випускників програм наукового стажування у США. 2004. 16–19 вересня. Київ : Стилос, 2004

20. Копанчук В. О., Концептуальні засади національної безпеки України в умовах глобалізації з акцентом світового досвіду. Державне управління: удосконалення та розвиток, №11, 2018 URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/11_2018/31.pdf

21. Кормич Л.І. Гарантії національної безпеки України в європейському контексті URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny>

22. Кучик О. С. Питання адаптації діяльності міжнародних безпекових організацій в умовах новітніх викликів міжнародної системи безпеки. Політичне життя, №1 2022. 61-68, С.62

23. Матвєєва О. Політика глобального лідерства США за президенства Б. Обами. Зовнішні справи. 2015. URL: <http://uaforeignaffairs.com/ua/ekspertna-dumka/view/article/politika-globalnogo-liderstva-ssha-za-prezidenstva-ba/>

24. Міжнародне безпекове середовище: виклики і загрози національній безпеці України / Б. О. Парахонський, Г. М. Яворська, О. О. Резнікова ; за ред. К. А. Кононенка. К.: НІСД. 2013. 56 с; С.16

25. Миротворча діяльність Африканського Союзу 22 Жовтня, 2020 Militarnyi. URL: <https://mil.in.ua/uk/articles/myrotvorcha-diyalnist-afrykanskogo-soyuzu/>

26. Національна безпека: національні цінності, інтереси, цілі, завдання URL: https://bintel.org.ua/nukma/nacionalna_bezpeka/

27. Новікова Ольга Панькова Оксана Особливості формування та реалізації стратегічних пріоритетів забезпечення безпеки та розвитку України та Республіки Польща с. 127-136. URL: <https://dspace.uni.lodz.pl/handle/11089/41922>

28. Політологічний енциклопедичний словник НАН України, Ін-т держави і права ім. В.М. Х. : Право, 2015. – 816 с.

29. Постанова Верховної Ради України «Про Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України», Відомості Верховної Ради України (ВВР) 1997, N 10, с. 85

30. Українська Асоціація політологів /Упоряд. В.П. Горбатенко; за ред. Ю.С. Шемшученка, В.Д. Бабкіна, В.П. Горбатенка]. 2-е вид., доп. і перероб. Київ: Генеза, 2004. 736 с,

31. Резнікова О. О. Забезпечення національної безпеки і національної стійкості: спільні риси і відмінності // Вісник Львів. ун-ту. Серія «Філософсько-політологічні студії». – 2018. – № 19. – С. 170–175.

32. Резнікова, О. О., Войтовський, К. Є., Лепіхов, А. В. Національні системи оцінювання ризиків і загроз: кращі світові практики, нові можливості для України : аналіт. доповідь / за заг. ред. О. О. Резнікової. Київ. 2020. НІСД, 84.

33. Резнікова О. О. Особливості формування державної політики за принципами національної стійкості // Вісник Львів. ун-ту. Серія «Філософсько-політологічні студії». – 2018. – № 18. – С. 349–353.

34. Резнікова О. О. Стратегічний аналіз безпекового середовища Національний інститут стратегічних досліджень .2022 URL: <https://niss.gov.ua/news/statti/stratehichnyu-analiz-bezpekovo-ho-seredovyshcha-ukrayiny>

35. Світова гібридна війна: український фронт : монографія / за заг. ред. В.П. Горбуліна. Київ : НІСД, 2017. 496 с

36. Сидорчук, О. Г. Соціальна безпека: державне регулювання та організаційно-економічне забезпечення: монографія, ЛРІДУ НАДУ, Львів 2018, 492 с. URL: http://www.lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/monografii/sidorchuk/sydorchuk_mon.pdf

37. Стратегічне планування: вирішення проблем національної безпеки : монографія / В. П. Горбулін, А. Б. Качинський. – К. : НІСД, 2010. – 288 с.

38. Стратегічна концепція НАТО, URL: http://www.nato.int/cps/uk/natohq/topics_56626.htm

39. Стратегія національної безпеки України. Безпека людини – Безпека держави. Затверджено Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020. URL: [https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text)

40. Стратегія національної безпеки України «Україна у світі, що змінюється» Затверджено Указом Президента України від від 12 лютого 2007 р. № 105/2007 URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/105/2007/ed20070212>

41. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 8 червня 2012 року «Про нову редакцію Стратегії національної безпеки України» від 08 червня 2012 р. № 389/2012 URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/389/2012/paran18#n18>

42. Указ Президента України №56/2022 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 грудня 2021 року «Про Стратегію забезпечення державної безпеки». Цілісність сектору безпеки URL: <https://securitysectorintegrity.com/uk/>

43. Чалюк Ю. О., SWOT-аналіз євроінтеграційного прикордонного співробітництва України, «Східна Європа: економіка, бізнес та управління» 2021, Випуск 1 (28), с. 3–8, URL: <https://doi.org/10.32782/easterneurope.28-1>, http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/28_2021/3.pdf

44. Чернега О. Б., Іваненко І. А. НАТО та система міжнародної безпеки : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Донецький національний ун-т економіки і торгівлі ім. Михайла Туган-Барановського. – Донецьк. 2009. – 228 с; с.94

45. Шевченко О.А., Еволюція стратегій національної безпеки України протягом років незалежності крізь призму забезпечення економічної безпеки держави. Том 65. 2021: Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право Ст152-159

46. Шипілова Л. М. Загрози національним інтересам України: спроба класифікації. Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. К.: Укр. центр політ. менеджменту, 2018. Вип. 20. С. 114-122

47. Malendowski Wł. Stosunki międzynarodowe / Praca zbiorowa pod red. Wł. Malendowskiego, Cz. Mojsiewicza. Wrocław: Alta2, 2004. 596 s
48. National Security Strategy of the Republic of Poland: certified translation from Polish. URL: <https://www.files.ethz.ch/isn/156796/Poland-2007-eng.pdf>
49. Zięba R. Instytucjonalizacja bezpieczeństwa europejskiego. Warszawa: SCHOLAR, 2004. 461 s
50. ISO. (2018). Risk management – Guidelines. ISO 31000:2018. URL: <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:31000:ed-2:v1:en>
51. ISO. (2021). Security and resilience – Vocabulary. ISO 22300:2021. URL: <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:22300:ed3:v1:en:term:3.1.162>